

سنجش و اولویت‌بندی جاذبه‌های گردشگری استان کهگیلویه و بویراحمد بر اساس پتانسیل جذب گردشگر

سروش سنایی مقدم^{۱*} بهروز محمدی یگانه^۲ میثم رضایی^۳

۱- دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه زنجان

۲- دانشیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه زنجان

۳- دانشجوی دکترا جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه اصفهان

چکیده

شناخت توان‌های طبیعی، اقتصادی، اجتماعی و غیره در هر منطقه موجب اصلاح طرح‌ها و پیشگیری از بروز ناکامی‌ها در توسعه گردشگری می‌شود و از تخریب پیش‌بینی نشده محیط‌زیست جلوگیری می‌کند. از مسائل مهم در زمینه گردشگری، شناخت پتانسیل‌ها، رتبه‌بندی زیرساخت‌ها و جاذبه‌های گردشگری در نواحی مختلف یک شهرستان و توزیع متعادل این زیرساخت‌ها و تسهیلات هست. استان کهگیلویه و بویراحمد با دارا بودن جاذبه‌های متعدد طبیعی، تاریخی و فرهنگی می‌تواند سالانه گردشگران زیادی را به خود جذب کند. هدف این مقاله اولویت‌بندی جاذبه‌های گردشگری استان کهگیلویه و بویراحمد می‌باشد که به روش توصیفی-تحلیلی و پیمایشی تدوین شده و برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از ترکیب دو مدل F-AHP و F-TOPSIS استفاده گردیده است. جامعه آماری این پژوهش تعداد ۲۵ نفر از کارشناسان بخش گردشگری است که با استفاده از ابزار پرسشنامه اطلاعات مورد نیاز جمع‌آوری شده است. از ضریب آلفای کرون باخ برای سنجش پایایی پرسشنامه به میزان ۰/۸۵ استفاده شده است و نتایج حاصل از مدل تاپسیس فازی، مکان‌های گردشگری استان کهگیلویه و بویراحمد جهت بازدید گردشگران به ترتیب زیر اولویت‌بندی نمود: آبشار یاسوج با امتیاز (۰/۵۳۰) رتبه یک، دریاچه کوه گل با امتیاز (۰/۵۲۷) رتبه دوم، چشمه میشی با امتیاز (۰/۴۷۸)، منطقه حفاظت شده دنا با امتیاز (۰/۴۶۵)، رتبه‌های سوم و چهارم و پارک جنگلی یاسوج، چشمه بلقیس آبشار کمر دوغ، روستای کریک، گردنه شلال دان و تنگ سروک به ترتیب با امتیاز (۰/۴۳۵)، (۰/۴۱۵)، (۰/۳۷۰)، (۰/۳۶۸) و (۰/۳۶۱) در اولویت‌های بعدی قرار گرفتند.

واژگان کلیدی: جاذبه‌های گردشگری، اولویت‌بندی، تاپسیس فازی، استان کهگیلویه و بویراحمد

* نویسنده رابط: Seroushsanaei7@gmail.com

مقدمه

آمایش سرزمین، تلاشی در جهت استفاده معقولانه از منابع طبیعی سرزمین است و یکی از مراحل تدوین یک طرح آمایشی ارزیابی توان اکولوژیک سرزمین می‌باشد، ارزیابی توان اکولوژیک سنجش موجودی و توان بالقوه سرزمین با ملاک‌ها و معیارهای مشخص و از پیش طرح‌ریزی شده است (مخدوم، ۱۳۷۹: ۲۸) یکی از شاخه‌های ارزیابی توان اکولوژیک، ارزیابی سرزمین برای توسعه گردشگری است (بهمن پور و لقای، ۱۳۹۳: ۷۲). گردشگری فعالیت اقتصادی پیچیده‌ای است که به همه منافذ زندگی بشر نفوذ کرده است (Milen Kovaska, 2012: 49). امروزه، تجربیات نظری و اجرایی متعددی در سطح دنیا برای مطالعه، بررسی، برنامه‌ریزی و مدیریت مناطق گردشگری وجود دارد، که همگام با پیشرفت‌های فناوری روند صعودی دارند (Tsai & et al, 2010: 358). اهمیت صنعت گردشگری هنگامی وضوح بیشتری خواهد داشت که آمارهای مرتبط با رشد و توسعه آن در جهان مورد بررسی قرار گیرد. طبق آمارهای منتشر شده سازمان جهانی گردشگری، تعداد گردشگران در سال ۲۰۱۵ میلادی با رشدی معادل ۶/۳ درصد در مقایسه با سال ۲۰۱۴، به رقمی بالغ بر ۱/۱۸۴ میلیارد و صد و هشتاد و چهار میلیون رسید و درآمدی حدود ۱/۲۳۲ یک تریلیون و دویست و سی و دو میلیارد دلار آمریکا را برای کشورهای میزبان تولید کرده است. در حالی که از سال ۲۰۱۰ پس از بحران اقتصادی، تعداد گردشگران بین‌المللی در سال ۲۰۱۴، ۱/۱۵۵ یک میلیارد و صد و پنجاه و پنج میلیون نفر و درآمدهای حاصل از آن ۱/۲۴۵ یک تریلیون و دویست و چهارمیلیون دلار گزارش شده است (UNWTO, 2015, 15). ایران از نظر جاذبه‌های گردشگری یکی از ده کشور اول جهان و از لحاظ آثار باستانی یکی از پنج سرزمین نخست جهان، به جهت جاذبه‌های اکو توریسم و تنوع گونه‌های گیاهی و جانوری است و جزو سه کشور اول جهان پس از چین و هندوستان از نظر تنوع صنایع دستی می‌باشد (زنگی‌آبادی و همکاران، ۱۳۸۵: ۱۳)؛ و همچنین با توجه به وابستگی شدید ایران به درآمدهای حاصل از نفت، پایان‌پذیر بودن این منبع و نوسان‌های قیمتی شدید آن در چند سال گذشته، لزوم تغییر در برنامه در جهت استفاده و به‌کارگیری منابع جایگزین به‌منظور رهایی از اقتصاد تک‌محصولی، بیش از پیش در کشور احساس می‌شود. (Zaman- Farahani et al 2012).

مقاصد گردشگری با توجه به پتانسیل‌ها و منابع گردشگری مختلفی که در بر دارند، ممکن است یک یا چند نوع از جاذبه‌های گردشگری را به گردشگران به عنوان محصول گردشگری ارائه نمایند (قالیباف، ۱۳۹۰: ۱۵۱).

اولویت بندی مقصدهای گردشگری را می‌توان به‌نوعی، بخشی از فرآیند برنامه‌ریزی فضایی در یک منطقه دانست چراکه هدف برنامه‌ریزی فضایی، شناخت سرزمین و چگونگی بهره‌برداری از این منابع همراه با پیش‌بینی وضعیت آینده استقرار مطلوب انسان و عملکرد وی در طبیعت به‌منظور تأمین رشد معقول، متوازن و مطلوب اقتصادی بر پهنه‌ی سرزمین و جلوگیری از بروز عدم تعادل و بازتاب‌های تخریبی و منفی در فضای سرزمین است (معصومی اشکوری، ۱۳۸۷: ۱۸).

اکنون نکته مهم در برنامه‌ریزی بر اساس جاذبه‌ها، نحوه اولویت بندی در توسعه و چگونگی توسعه آنهاست. برای سنجش و اولویت بندی جاذبه‌ها معمولاً معیارهای مختلفی، از قبیل: اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی، زیر ساختی، زیست محیطی، نهادی، قانونی و جغرافیایی مورد توجه قرار می‌گیرد تا بر اساس آنها بتوان نسبت به جاذبه‌های گوناگون تصمیم‌گیری نمود (پاپلی یزدی و سقایی، ۱۳۸۵: ۳).

استان کهگیلویه و بویراحمد با وجود برخورداری از پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های طبیعی و تاریخی، تاکنون پژوهش در زمینه توسعه گردشگری پایدار متناسب با توان محیطی بسیار اندک بوده و بسیاری از پهنه‌های موجود در این استان بدون برنامه خاص و یکپارچه به‌منظور جذب گردشگر رها شده است. لذا ضرورت پژوهش گسترده در زمینه گردشگری استان ضروری به نظر می‌رسد. بنابراین پژوهش حاضر بر آن است تا بر اساس جاذبه‌های گردشگری در استان کهگیلویه و بویراحمد با توجه به هشت شاخص (تعداد گردشگران، وضعیت زیرساخت‌ها، تسهیلات و خدمات، دسترسی، پتانسیل اطراف جاذبه، قابلیت جذب گردشگر در فصول مختلف، اثرات اقتصادی و اثرات زیست‌محیطی) و روش تصمیم‌گیری چند معیاره تاپسیس‌فازی جاذبه‌های گردشگری را اولویت‌بندی و توان گردشگری این جاذبه‌ها را ارزیابی کند. این ابزار مدیریتی کمک می‌کند تا بر اساس قابلیت‌ها و توانمندی‌های هر یک از مناطق گردشگری، نقش و جایگاه آن‌ها تعیین شود. در واقع سطح‌بندی مقصدهای گردشگری نشان می‌دهد که جایگاه ترسیم‌شده برای توسعه آتی مقصد گردشگری، متوازن با پتانسیل‌های گردشگری آن منطقه است و به شکل درخور منابع و جاذبه‌های آن بکار گرفته خواهند شد؛ و همچنین در این پژوهش به دنبال مهم‌ترین اهداف زیر هستیم:

- شناسایی و معرفی مهم‌ترین جاذبه گردشگری استان کهگیلویه و بویراحمد جهت استفاده گردشگران
- تهیه فهرستی از مهم‌ترین جاذبه‌های گردشگری شهرستان بر اساس نتایج ترکیبی دو مدل تاپسیس‌فازی و ای.اچ.پی فازی جهت استفاده بهینه گردشگران از سفر به استان کهگیلویه و بویراحمد.

پیشینه پژوهش

در مورد سطح‌بندی جاذبه‌های گردشگری تاکنون مطالعات محدودی انجام‌شده است که در زمینه مطالعات خارجی می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

Suh et al (۲۰۰۹) مؤلفه‌هایی که انتخاب مقصد گردشگر را متأثر می‌سازد در تایوان را با توجه به مدل AHP مورد بررسی قرار داده‌اند و نتایج نشان داد که دو عامل دیدار دوستان و خویشاوندان و سلامتی شخصی از مهم‌ترین مؤلفه‌ها برای گردشگر وارد شده به تایوان می‌باشد. Kumar et al (۲۰۱۰) به کمک روش فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی ایالت سکیم هند را از نظر طبیعت‌گردی مورد ارزیابی قرار داده بودند به این نتیجه رسیدند که پنج شاخص ارزش زیست‌محیطی، جذابیت اکو توریسم، تنوع اکو توریسم، توزیع حیات-وحش و ظرفیت تحمل زیست‌محیطی را برای اولویت‌بندی پیشنهاد دادند. Phillips and House (۲۰۰۹) در مقاله‌ای اولویت‌های گردشگری ساحلی را ارزیابی کردند در این تحقیق ۵۰ مؤلفه فیزیکی، زیستی و انسانی با یکدیگر مقایسه شده، سپس سه بازار گردشگری، اسکی روی آب، طبیعت‌گردی و خانوادگی اولویت‌بندی شد و فاکتورهای محرک و پنهان در تصمیم‌گیری برای بازدید و مشخص کردن جنبه‌های حفاظتی منابع برای گروه‌های استفاده‌کننده شناسایی شدند. در ایران نیز مطالعات متعددی در این زمینه صورت گرفته است.

شمسی‌پور و همکاران (۱۳۹۲) در مقاله‌ای به‌عنوان ارزیابی و تحلیل توان اکولوژیک در جهت توسعه گردشگری با استفاده از فرآیند تحلیل شبکه‌ای (غرب فارس) پرداخته‌اند و مناطق مستعد گردشگری با رویکرد اکولوژیک را انتخاب نموده‌اند. کلانتری و همکاران (۱۳۹۳) در مقاله‌ای تحت عنوان تحلیل فضایی و

سطح‌بندی جاذبه‌های گردشگری و زیرساخت ارتباطی و شبکه‌ی راه و مناطق کویری ایران (مطالعه موردی: شهرستان خور بیابانک)، به این نتیجه رسیدند که توزیع جاذبه‌های گردشگری در منطقه مورد مطالعه در حدی متعادل است. قنبری و همکاران (۱۳۹۱) در مقاله‌ای تحت عنوان شناسایی و اولویت‌بندی جاذبه‌های گردشگری شهرستان روانسر بر اساس پتانسیل جذب گردشگر، با استفاده از روش topsis به اولویت‌بندی مکان‌های جذب گردشگری پرداخت که به این نتیجه رسیدند که جاذبه‌های غار قوری قلعه در رتبه یک و سراب روانسر در رتبه دوم، غار کاوات در رتبه سوم، زیارتگاه اویس قرنی، سراب جاوری و تپه موسایی در اولویت‌های بعدی قرار گرفته‌اند. سلطانی و همکاران (۱۳۹۱) در مقاله‌ای تحت عنوان اولویت‌بندی جاذبه‌های گردشگری عمده شهرستان مشهد از منظر گردشگران داخلی، به این نتیجه رسیده‌اند که بارگاه امام رضا (ع) در اولویت اول، مجتمع‌های تجاری، کوه سنگی، طرqbه، شاندیز، پارک ملت، کوهستان پارک، بند گلستان، پارک جنگلی وکیل‌آباد، آرامگاه و موزه نادری به ترتیب در اولویت‌های بعدی قرار دارد. شمعی و موسی‌وند (۱۳۹۰) در مقاله‌ای با عنوان سطح‌بندی شهرستان‌های استان اصفهان از لحاظ زیرساخت‌های گردشگری با استفاده از مدل تاپسیس و ای. اچ. پی به این نتیجه رسیدند که شهرستان اصفهان و کاشان به ترتیب به‌عنوان نواحی اول و دوم گردشگری بیشترین امتیاز را به زیرساخت‌های گردشگری در بین شهرستان‌های استان اصفهان به خود اختصاص داده‌اند. حیدری پور (۱۳۹۲)، در پژوهشی تحت عنوان سطح‌بندی مناطق نمونه گردشگری با استفاده از روش AHP در مناطق نمونه گردشگری باغ بهادران، زرین‌شهر و تالاب گاوخونی استان اصفهان به این نتیجه دست‌یافته است که منطقه تالاب گاوخونی در رتبه اول و باغ بهادران در رتبه دوم و زرین‌شهر در رتبه سوم قرار دارد.

مبانی نظری

واژه‌ی گردشگری نخستین بار در سال (۱۸۱۱)، در مجله‌ی انگلیسی به نام اسپورتینگ مارگازین^۱ (مجله ورزش) آمد. در آن زمان این لغت به معنای مسافرت به‌منظور تماشای آثار تاریخی و بازدید از مناظر طبیعی برای کسب لذت به کار می‌رفت (محلای، ۱۳۸۰: ۲۰). گردشگری، مجموعه فعالیت‌های افرادی است که به مکان‌هایی خارج از محل زندگی و کار خود به‌منظور تفریح و استراحت و انجام امور دیگر مسافرت می‌کنند و بیش از یک سال متوالی در آن مکان‌ها اقامت نمی‌کنند (داس ویل^۲، ۱۳۷۹: ۱۹). گردشگری مجموع پدیده‌ها و ارتباطات ناشی از کنش متقابل میان گردشگران، سرمایه، دولت‌ها و جوامع میزبان، دانشگاه‌ها و سازمان‌های غیردولتی، در فرایند جذب، حمل‌ونقل، پذیرایی و کنترل گردشگران و دیگر بازدیدکنندگان است (پاپلی یزدی و سقایی، ۱۳۸۵: ۱۲).

اصطلاح گردشگری در اوایل قرن نوزدهم رواج پیدا کرد. با این حال این صنعت فرایند گردشگری تلفیق یافته‌ای از فضای فیزیکی و جامعه انسانی می‌باشد که اشکال جدید آن نتیجه تغییر در ارزش‌ها و نگرش‌های زندگی انسان، تکنولوژی پیشرفته و نیروهای سیاسی است. (Friedel et al, 2008:51) صنعت گردشگری با ماهیتی چندبعدی علاوه بر تأمین نیاز گردشگران، باعث تغییرات عمده‌ای در سیستم جامعه میزبان می‌گردد (Dwyer et al, 2009: 63-74). از این رو دولتمردان در تلاش‌اند تا با مهیا سازی و ارزشمند نمودن

^۱- Sporting Magazin

^۲- Will Das

جاذبه‌های گردشگری در مناطق دارای پتانسیل، فرصت بهره‌مندی از ابعاد مثبت این صنعت را فراهم سازند (Rosentraub et al, 2009: 759-770). این اهمیت و نقش گردشگری، باعث شده که از آن به‌عنوان گذرگاه توسعه یاد کند (Swarbrooker, 1998:34) و اقتصاددانان آن را صادرات نامرئی بنامند (رضوانی، ۱۳۸۷: ۶۱) برخی از صاحب‌نظران از گردشگری به‌عنوان رکن اصلی توسعه پایدار یاد می‌کنند (زارعی، ۱۳۸۸: ۱۰۵-۱۱۶). همچنین فرهنگ را سنگ بنای توسعه گردشگری می‌دانند. (پاپلی یزدی و سقایی، ۱۳۸۵: ۸۷). توسعه گردشگری متأثر از عوامل مختلف است، این عوامل شامل سیاست‌گذاری‌های دولتی، رشد جهانی اقتصادی، رشد ارتباطات چند سطحی و فناوری اطلاعات است که باعث می‌شود احساس آرامش گردشگر در مقصد و در نتیجه رضایت وی از سفر باشد (Sunday, 2015:35). اگر توسعه صنعت گردشگری مناسب با اهداف اجتماعی گسترش پیدا کند، می‌تواند منجر به رفاه کل جامعه شود. (Meliou & Maroudas, 2010:124). گردشگری پدیده‌ای است که می‌تواند به موفقیت اقتصادی یک شهر و یا حتی در پویایی اجتماعی آن نقش داشته باشد، به‌طوری‌که در سال‌های اخیر روند رو به رشد و ارتقاء صنعت گردشگری فعال در بسیاری از شهرهای دنیا وجود دارد (Badita, 2013:34). چراکه گردشگری از یک‌سو باعث تسهیل در کشف منابع که تاکنون در روند نوسازی نادیده گرفته شده بود، گردید (Hwang and Lee, 2015, 504) و از طرفی دیگر تحولات اقتصادی-اجتماعی معاصر نیروی محرکه برای دیگر بخش‌های اقتصادی از جمله کشاورزی شد (Balan and Burghilea, 2015, 289). در واقع توسعه گردشگری را می‌توان به‌عنوان یکی از راه‌حل‌های ممکن در مواجهه با مشکلات و معضلات وضع موجود در مناطق گردشگری مورد توجه قرارداد (Ghaderi and Henderson, 2012, 48). گردشگری در مناطق مورد مطالعه آثار و پیامدهای مثبت و منفی مختلفی اعم از اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست‌محیطی را به دنبال داشته که در راستای توسعه پایدار گردشگری بررسی و شناخت جامع این آثار الزامی و اجتناب‌ناپذیر است (اکبریان رونیزی و بدری، ۱۳۹۴، ۵۶). در حال حاضر تجربیات نظری و اجرایی متعددی در سطح دنیا برای مطالعه، بررسی، برنامه‌ریزی و مدیریت مناطق گردشگری وجود دارد که همگام با فناوری پیشرفته‌ای، روند صعودی دارند (Tsai & et al, 2010:358). به گفته لائو^۱ (۱۹۹۳) شهرت و جاذبه‌های یک منطقه، تصمیم یک گردشگر برای بازدید از آنجا را تحت تأثیر قرار می‌دهد. کلارک^۲ (۲۰۰۴) و فلوریدا^۳ (۲۰۰۲)، نماینده کسانی هستند که معتقدند امکانات تفریحی، سرگرمی و جاذبه‌های گردشگری منطقه ایجادکننده‌ی تصویری است که منجر به جذب کارآفرینان جوان می‌شود. در همین راستا، تعیین و تشکیل سلسله مراتبی از نواحی گردشگری که بتواند چارچوب مؤثری برای توزیع گردشگر و ارائه خدمات مناسب و کارکرد مطلوب داشته باشد، ضروری است (شماعی و موسی‌وند، ۱۳۹۰: ۲۴). در تکامل و توسعه فعالیت‌های گردشگری تاکنون چهار دیدگاه مطرح شده است.

- دیدگاه حمایتی مثبت: دیدگاه حمایتی، به توسعه هر چه بیشتر تأسیسات و امکانات جلب جهانگرد و گردشگر اهمیت می‌دهد و از این رو می‌کوشد مشکلات اقتصادی جامعه را به حداقل برساند.

1. Low
2. Clark
3. Florida

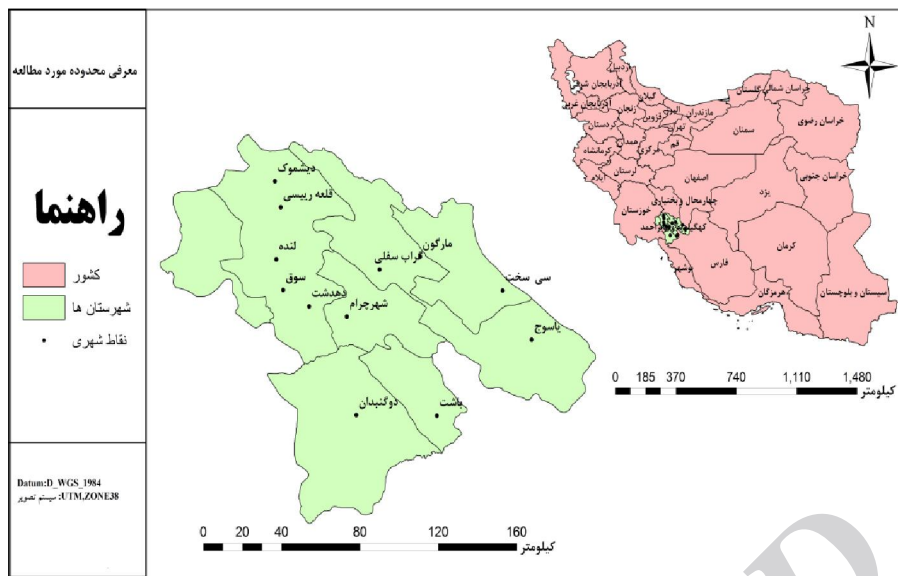
- دیدگاه نظارتی: طرفداران این دیدگاه معتقد هستند که توسعه گردشگری اگر همراه با نظارت‌های دولتی نباشد، با مبانی توسعه پایدار و حفظ منابع طبیعی، تاریخی، فرهنگی و انسانی کشورها مغایر خواهد بود.

- دیدگاه سازگاری: بر اساس این دیدگاه دولت‌ها می‌کوشیدند تا با انتخاب سیاست‌های مناسب گردشگری برای کشور خود نوعی سازگاری و تطبیق میان مصالح جمعی و توسعه گردشگری ایجاد کنند و به‌جای محدود ساختن گردشگری، توسعه آن را با مصالح و منافع کشور هماهنگ سازند.

- دیدگاه دانش‌مدار: در این دیدگاه، تصمیم‌های سیاسی درباره توسعه گردشگری، بر مبنای تحقیقات و پژوهش‌های علمی اتخاذ و خط‌مشی‌های منطقی، با توجه به ارزیابی علمی نتایج توسعه گردشگری، طراحی شدند. در دیدگاه دانش‌مدار، تأسیس دانشکده‌ها و پژوهشکده‌های گردشگری و توسعه تحقیقات گردشگری مورد تأکید بسیار قرار گرفت (الوانی، پیروز بخت، ۱۳۸۵، ۸۰-۸۱).

محدوده مورد مطالعه

استان کهگیلویه و بویراحمد در جنوب غربی ایران و در ادامه سلسله جبال زاگرس، بین ۳۰ درجه و ۹ دقیقه تا ۳۱ درجه و ۳۲ دقیقه عرض شمالی و ۴۹ درجه و ۵۷ دقیقه تا ۵۰ درجه و ۴۲ دقیقه طول شرقی واقع شده است. از شمال به استان چهارمحال و بختیاری و اصفهان، از جنوب به فارس و بوشهر، از شرق به اصفهان و فارس و از غرب به استان خوزستان محدود است. این استان با مساحتی حدود ۱۶۲۶۴ کیلومتر مربع، حدود یک درصد از مساحت کشور را در بر می‌گیرد. این استان دارای چهار شهرستان به نام‌های بویراحمد، (یاسوج، سی سخت، مارگون و گراب سفلی). کهگیلویه (دهدشت، چرام، سوق، لنده، بهمئی، قلعه ریسی و دیشموک) باشت و گچساران می‌باشد. استان کهگیلویه و بویراحمد سرزمینی کوهستانی و نسبتاً مرتفع است که ۸۵ تا ۹۰ درصد مساحت آن را ارتفاعات و تپه‌ماهورها در بر گرفته و فقط ۱۰ تا ۱۵ درصد آن در دشت‌ها و جلگه‌ها تشکیل می‌دهند. بلندترین نقطه آن قلعه دنا با ارتفاع ۴۴۰۹ متر و پست‌ترین نقطه آن چره زن در جنوب غربی بی‌بی حکیمه در شهرستان گچساران می‌باشد که ۱۹۷ متر از سطح دریا ارتفاع دارد. با توجه به موقعیت جغرافیایی استان و نحوه استقرار ارتفاعات زاگرس در آن، هر چه در امتداد اصلی ارتفاعات زاگرس از سمت شمال شرقی به جنوب غربی حرکت کنیم، از ارتفاع کوهستان‌ها و مقدار ریزش‌های جوی و رطوبت منطقه کاسته می‌شود. این توزیع طبیعی ارتفاعات، ویژگی‌های اقلیمی دوگانه‌ای را به وجود آورده است و استان کهگیلویه و بویراحمد را به دو ناحیه اقلیمی سردسیری و گرمسیری تقسیم کرده است (مرکز آمار ایران ۱۳۹۰).

شکل ۱. نقشه محدوده مورد مطالعه (مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۵)

استان کهگیلویه و بویراحمد، مجموعه‌ای از جاذبه‌های گردشگری طبیعی، تاریخی و فرهنگی را دارا می‌باشد، ولی با توجه به نظر کارشناسان فقط تعدادی از این جاذبه‌ها پتانسیل مناسبی برای جذب گردشگر را دارا می‌باشند.

جدول ۱: مهم‌ترین جاذبه‌های گردشگری در استان کهگیلویه و بویراحمد

شهرستان	جاذبه‌های طبیعی
بویراحمد	پارک جنگلی یاسوج، تنگ گنجه‌ای، تنگ مهریان، چشمه چنار، تنگ سریز، چشمه آب نهر کاکان، آبشار تنگ تامردای، دریاچه مورزرد زیلابی، چشمه و آبشار شهنیز، آبشار بهرام بیگی، رودخانه بشار.
دنا	آبشار منج، منطقه حفاظت‌شده دنا (غربی شرقی) آب سبا، روستای توریستی کریک، دریاچه کوه گل، چشمه میشی، گردنه بیژن، دشتک سیسخت، غار نول، غار یخی، آبشار تنگ نمک، نول، دره عباس آباد، کوه دنا.
گچساران	منطقه نمونه گردشگری دیل، قلات گناوه، شلال دون، منطقه دشت دیل، روستای مارین، آبشار کیوان لیشر، رودخانه خیرآباد، زهره کوه خامی، آبشار رودبال، آبشار هرچون.
کهگیلویه	منطقه نمونه گردشگری موگرمون در لنده، آبشار کمردوغ در چاروسا، آبشار طسوج، کوه خائیز، کوه نور نیر دریاچه سد مارون و در تنگ تنکاب؛ آبشار خیمه پارکدشت مازه، لیراب، دلی دل افروز، کوه نور، کوه خائید.
بهمئی	منطقه نمونه گردشگری برم الوان، تله کابین بهمئی، تنگ ملغی، منطقه رود تلخی، تنگ سروک، تنگ ماغر، دیزک.
چرام	چشمه بلقیس، رودرونه، دشت سرسبز و زیبای چرام.
باشت	منطقه نمونه گردشگری شلال دون، جلگه امیر شیخی، آبشارشادگان، اشکفتهای خان احمد، دره شاه بهرام.

منبع: یافته‌های تحقیق ۱۳۹۵.

روش پژوهش

این پژوهش به منظور اولویت‌بندی جاذبه‌های گردشگری استان کهگیلویه و بویراحمد انجام گرفته است، از این رو به لحاظ هدف، از نوع کاربردی و از نظر ماهیت و روش، از نوع تحقیقات کیفی و از لحاظ جمع‌آوری اطلاعات یک مطالعه اسنادی میدانی است. محققان جهت تعیین وزن شاخص‌های تحقیق جدول (۲)؛ با تهیه پرسشنامه ویژه کارشناسان، نظرات ۲۵ نفر از کارشناسان مرتبط با گردشگری شهرستان را جویا شده و با استفاده از مدل F-AHP وزن نهایی ۸ پارامتر تحقیق محاسبه گردید و اوزان محاسبه‌شده در مدل تاپسیس فازی، جهت اولویت‌بندی جاذبه‌های گردشگری شهرستان، به کار گرفته شد. جهت تعیین وزن شاخص‌ها و تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار Excel استفاده شده است و به منظور تفسیر و تبیین وضعیت هر یک از مکان‌های گردشگری استان کهگیلویه و بویراحمد، امتیازهای هشت شاخص مورد بررسی، بر اساس متغیرهای زبانی اهمیت خیلی کم، اهمیت کم تا حدودی کم‌اهمیت، بی‌تفاوت تا حدودی با اهمیت، با اهمیت، با اهمیت بسیار، تقسیم‌بندی شده است جدول (۳). اهمیت نهایی شاخص طبق جدول (۴) به دست آمده است.

جدول ۲: شاخص‌های مورد استفاده در تحقیق

تعداد گردشگران	X1
تسهیلات و خدمات رفاهی (هتل، مراکز بهداشتی درمانی و...)	X2
پتانسیل اطراف جاذبه (پوشش گیاهی، تنوع جاذبه و...)	X3
سهولت دسترسی (کیفیت جاده، فاصله از مرکز شهرستان و...)	X4
قابلیت جذب گردشگر در فصول مختلف سال	X5
زیرساخت‌ها و تأسیسات (برق، آب آشامیدنی، پارکینگ و...)	X6
اثرات اقتصادی (اشتغال مستقیم و غیرمستقیم و...)	X7
اثرات زیست‌محیطی (آلودگی محیط زیست و...)	X8

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵

جدول ۳: متغیرهای زبانی برای اهمیت معیارها

متغیر زبانی	تعریف مقدار فازی	متغیر زبانی	تعریف مقدار فازی
اهمیت خیلی کم	(۰, ۰, ۰, ۱)	تا حدودی بااهمیت	(۰, ۵, ۰, ۷, ۰, ۹)
اهمیت کم	(۰, ۰, ۱, ۰, ۳)	بااهمیت	(۰, ۷, ۰, ۹, ۱)
تا حدودی کم‌اهمیت	(۰, ۱, ۰, ۳, ۰, ۵)	بااهمیت بسیار	(۰, ۹, ۱, ۱)
بی‌تفاوت	(۰, ۳, ۰, ۵, ۰, ۷)		

اهمیت نهایی شاخص‌ها بدین ترتیب به دست آمد:

جدول ۴: وزن فازی هر یک شاخص‌ها

(۰,۹, ۱, ۱)	تعداد گردشگران
(۰,۵, ۰,۷, ۰,۹)	تسهیلات و خدمات رفاهی (هتل، مراکز بهداشتی درمانی و...)
(۰,۹, ۱, ۱)	پتانسیل اطراف جاذبه (پوشش گیاهی، تنوع جاذبه و...)
(۰,۷, ۰,۹, ۱)	سهولت دسترسی (کیفیت جاده، فاصله از مرکز شهرستان و...)
(۰,۷, ۰,۹, ۱)	قابلیت جذب گردشگر در فصول مختلف سال
(۰,۹, ۱, ۱)	زیرساخت‌ها و تأسیسات (برق، آب آشامیدنی، پارکینگ و...)
(۰,۵, ۰,۷, ۰,۹)	اثرات اقتصادی (اشتغال مستقیم و غیرمستقیم و...)
(۰,۵, ۰,۷, ۰,۹)	اثرات زیست‌محیطی (آلودگی محیط‌زیست و...)

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۵

بحث اصلی

در این باره ابتدا تکنیک تشابه به گزینه ایده‌آل فازی را شرح داده، سپس به تحلیل داده‌ها اراده خواهد شد:

در روش شباهت به گزینه ایده‌آل به صورت هم‌زمان از شاخص‌ها و معیارهای عینی و ذهنی می‌توان استفاده کرد (پور طاهری، ۱۳۸۹: ۱۱۴) و به علاوه ذاتاً از آنجا که مدل تاپسیس بهترین نتیجه را در ارتباط با رتبه‌بندی به دست می‌دهد (فرجی سبک‌بار، رضا علی، ۱۳۸۸: ۸۱). این روش برای سطح‌بندی جاذبه‌های گردشگری منتخب شناخته شده است. تشابه به گزینه ایده‌آل فازی روشی است که در آن عناصر ماتریس یا وزن‌های متعلق به هر شاخص به صورت فازی بیان می‌شوند که خود برهانی است بر علت به کارگیری روش دلفی فازی در ارزش‌گذاری شاخص‌ها (زیرا روش دلفی فازی نتایج را به صورت فازی به دست می‌دهد). برای انجام عملیات تاپسیس به شیوه فازی، می‌توان از روش‌های متفاوتی بهره گرفت که از متداول‌ترین آن‌ها روش وضع شده به وسیله «چن و هوانگ» است (Sun and Lin, 2008, 3). مراحل انجام روش مذکور بدین صورت می‌باشد مرحله اول - تشکیل ماتریس تصمیم‌گیری: تشکیل ماتریس داده‌ها بر اساس n گزینه و k شاخص.

$$A = \begin{bmatrix} \tilde{x}_{11} & \cdots & \tilde{x}_{1n} \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ \tilde{x}_{m1} & \cdots & \tilde{x}_{mn} \end{bmatrix}$$

در این ماتریس $\tilde{x}_{ij} = (a_{ij}, b_{ij}, c_{ij})$ عملکرد گزینه i ($i = 1, 2, \dots, m$) در رابطه با معیار j ($j = 1, 2, \dots, n$) می‌باشد.

مرحله دوم - بدین منظور لازم است ابتدا حداکثر میزان هر ستون X_j^+ و حداقل X_j^- مشخص گردد و با بهره‌گیری از روابط ذیل، به استانداردسازی ماتریس اقدام شود اگر اعداد فازی به صورت مثلثی باشند، به طوری که $X_j^+ = (a_j^+, b_j^+, c_j^+)$ بیشترین و $X_j^- = (a_j^-, b_j^-, c_j^-)$ کمترین امتیازات را به خود اختصاص داده باشند می‌توان از طریق توابع ذیل اقدام به استانداردسازی ماتریس تصمیم نمود.

$$\begin{aligned} \tilde{r}_{ij} &= \left(\frac{a_{ij}}{c_j}, \frac{b_{ij}}{c_j}, \frac{c_{ij}}{c_j} \right) = c_j^* = \max c_{ij} \\ \tilde{r}_{ij} &= \left(\frac{a_j^-}{a_{ij}}, \frac{a_j^-}{b_{ij}}, \frac{a_j^-}{c_{ij}} \right) = a_j^- = \min a_{ij} \\ \tilde{R} &= [\tilde{r}_{ij}]_{m \times n} \rightarrow i = 1, 2, \dots, m \quad j = 1, 2, \dots, n \\ \tilde{R} &= \begin{bmatrix} \tilde{r}_{11} & \dots & \tilde{r}_{1n} \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ \tilde{r}_{m1} & \dots & \tilde{r}_{mn} \end{bmatrix} \end{aligned}$$

مرحله سوم - تعیین ماتریس وزن: که از طریق روش تحلیل سلسله مراتبی دلفی فازی به دست آمده است.

$$\tilde{W} = [\tilde{w}_1, \tilde{w}_2, \dots, \tilde{w}_n]$$

مرحله چهارم - پس از تشکیل ماتریس استاندارد، می توان ماتریس استاندارد وزن دار را از طریق تابع ذیل محاسبه کرد (نوری و همکاران، ۱۳۸۶: ۱۴۵). تشکیل ماتریس وزنی:

$$\tilde{V} = \tilde{r}_{ij} \cdot \tilde{w}_{ij}$$

بنابراین ماتریس تصمیم فازی وزن دار به صورت زیر خواهد بود:

$$\tilde{V} = [\tilde{v}_{ij}]_{m \times n} \rightarrow i = 1, 2, \dots, m; j = 1, 2, \dots, n$$

$$\tilde{V} = \begin{bmatrix} \tilde{v}_{11} & \dots & \tilde{v}_{1n} \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ \tilde{v}_{m1} & \dots & \tilde{v}_{mn} \end{bmatrix}$$

مرحله پنجم - یافتن حل ایده آل فازی (FPIS, A*) و حل ضد ایده آل فازی (FPIS, A-):

$$A^* = \{\tilde{v}_1^*, \tilde{v}_2^*, \dots, \tilde{v}_n^*\} \rightarrow \tilde{V}^* = \max\{\tilde{v}_{ij3}\}$$

$$A^- = \{\tilde{v}_1^-, \tilde{v}_2^-, \dots, \tilde{v}_n^-\} \rightarrow \tilde{V}^- = \min\{\tilde{v}_{ij1}\}$$

که $\tilde{v}_i^*$ بهترین مقدار معیار i از بین تمام گزینه‌ها و $\tilde{v}_i^-$ بدترین مقدار معیار i از بین تمام گزینه‌ها می باشد.

مرحله ششم - محاسبه فواصل مثبت و منفی گزینه‌ها:

برای محاسبه فاصله بین دو عدد فازی در نوع اعداد فازی مثلثی، از رابطه زیر بهره می‌بریم در صورتی که A و B را دو عدد فازی به صورت مقادیر فرضی زیر در نظر بگیریم:

$$\tilde{A} = (a_1, b_1, c_1)$$

$$\tilde{B} = (a_2, b_2, c_2)$$

فاصله بین آن‌ها چنین به دست خواهد آمد:

$$D(A, B) = \sqrt{\frac{1}{3} [(a_2 - a_1)^2 + (b_2 - b_1)^2 + (c_2 - c_1)^2]}$$

ضمن آن که در این مرحله از روابط زیر به ترتیب برای حل ایده‌آل و ضد ایده‌آل منفی استفاده خواهد شد:

$$S^* = \sum_{j=1}^n d(\tilde{v}_{ij}, \tilde{v}^*) \rightarrow i = 1, 2, \dots, m$$

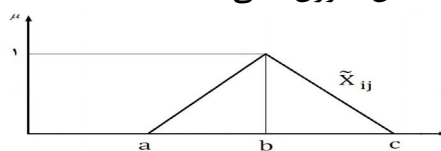
$$S^- = \sum_{j=1}^n d(\tilde{v}_{ij}, \tilde{v}^-) \rightarrow i = 1, 2, \dots, m$$

مرحله هفتم - در مرحله نهایی می‌توان نزدیکی نسبی هر گزینه به ایده‌آل را که از طریق تابع ذیل برآورد می‌شود محاسبه کرد (Hwang, 1992: 104; Ching-liang, 1996: 305). محاسبه شاخص شباهت:

$$C_i^* = \frac{S_i^-}{S_i^- + S_i^*}$$

مرحله هشتم - رتبه بندی گزینه‌ها: گزینه‌ها با شاخص شباهت بیشتر شرایط بهتری را دارند.

برای انجام عملیات به شیوه تاپسیس می‌توان از روش‌های متفاوتی بهره گرفت که از متداول‌ترین آنان روش بسط داده‌شده به وسیله «چن و هوانگ» است. بر این اساس در مقاله حاضر برای عملیاتی کردن روش‌شناسی از طریق معیارهای به‌دست‌آمده، پرسش‌نامه‌ای طراحی و بین ۳۰ نفر از کارشناسان حوزه گردشگری توزیع و تکمیل شد. روش‌های مختلفی برای سنجش پایایی پرسش‌نامه وجود دارد که معروف‌ترین و رایج‌ترین آن‌ها روش آلفای کرون باخ با تأکید بر همسانی درونی است. در تحقیق انجام‌شده با استفاده از این روش و با کمک نرم‌افزار SPSS محاسبه صورت گرفت که در آن ضریب کل آلفا ۰/۸۳ به‌دست‌آمده است. وزن شاخص‌های پیشنهادی نیز به وسیله کارشناسان تعیین و به هر شاخص تخصیص داده شد و از طریق روش تحلیل سلسله مراتبی AHP شاخص‌ها وزن دهی شدند.

نمایش گرافیکی شاخص‌های گردشگری در حالت فازی مثلثی

$$\tilde{X}_{ij} = (a, b, c)$$

$$a = \text{Min}\{x_1, x_2, \dots, x_n\}$$

$$b = \frac{\sum_{i=1}^n x_{ij}}{N}$$

$$c = \text{Max}\{x_1, x_2, \dots, x_n\}$$

همان‌گونه که بیان آن نیز گذشت، به‌منظور مقایسه گزینه‌ها (مناطق گردشگری)، در ارتباط با شاخص‌ها از داده‌های گردآمده مربوط به هر منطقه استفاده‌شده است که درجه عضویت هر کدام در نمودار فوق نشان داده‌شده است. به عبارت ساده‌تر در ارتباط با معیارهای مختلف در مناطق گردشگری به‌صورت

منفک برای هر منطقه کمترین میزان رضایت را a ، بیشترین میزان رضایت را c و میانگین نظرات را b در نظر گرفته شده است. اینک به منظور پرهیز از اطاله سخن، از آوردن محاسبات و جداول مربوط به هر مرحله خودداری و سعی می شود خروجی نتایج حاصل از تحلیل داده های گردآوری شده با استفاده از روش شباهت به گزینه ایده آل فازی در ارتباط با ابعاد مختلف سنجیده شود:

جدول ۵: نتایج محاسبات مربوط به روش F.TOPSIS

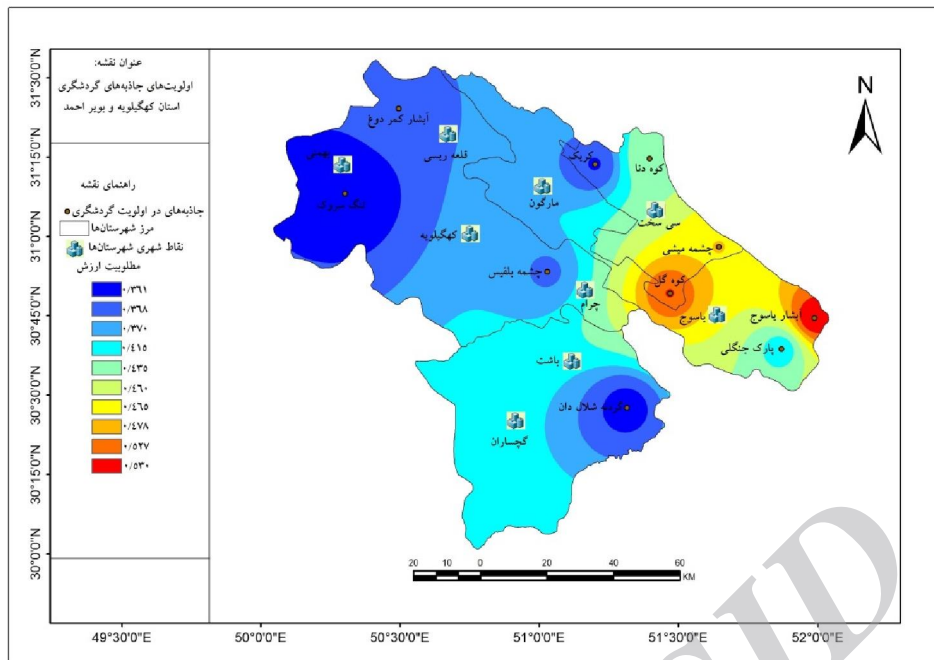
شباهت	Σ	S^-	S^*	نهایی
۰/۴۶۰	۱۱/۲۹	۵/۱۸۴	۶/۱۱۰	پارک جنگلی یاسوج
۰/۴۱۵	۱۰/۸۰	۴/۴۳۴	۶/۳۷۴	آبشار کمر دوغ دهدشت
۰/۵۲۷	۱۱/۲۹	۵/۹۳۴	۵/۳۵۰	دریاچه کوه گل سی سخت
۰/۵۳۰	۱۱/۴۴	۶/۰۵۸	۵/۳۹۱	آبشار یاسوج
۰/۴۳۵	۱۰/۹۰	۴/۷۰۶	۶/۱۹۷	چشمه بلقیس چرام
۰/۳۶۸	۱۰/۸۵	۴/۴۵۸	۵/۲۲۷	گردنه شلال دان گچساران
۰/۴۶۵	۱۰/۹۸	۵/۰۸۴	۵/۸۹۸	منطقه حفاظت شده دنا سی سخت
۰/۳۷۰	۱۰/۶۶	۳/۹۶۴	۶/۶۹۵	روستای کریک سی سخت
۰/۴۷۸	۱۱/۱۶	۵/۴۴۰	۵/۷۱۹	چشمه میشی
۰/۳۶۱	۱۰/۶۵	۳/۵۹۷	۶/۳۸۵	تنگ سروک بهمی

منبع: یافته های تحقیق، ۱۳۹۵.

جدول ۶: اولویت بندی جاذبه های گردشگری استان کهگیلویه و بویراحمد.

رتبه	شباهت	جاذبه های
۲	۰/۵۲۷	دریاچه کوه گل سی سخت
۷	۰/۴۱۵	آبشار کمر دوغ دهدشت
۵	۰/۴۶۰	پارک جنگلی یاسوج
۱	۰/۵۳۰	آبشار یاسوج
۶	۰/۴۳۵	چشمه بلقیس چرام
۹	۰/۳۶۸	گردنه شلال دان گچساران
۴	۰/۴۶۵	منطقه حفاظت شده دنا سی سخت
۸	۰/۳۷۰	روستای کریک سی سخت
۳	۰/۴۷۸	چشمه میشی
۱۰	۰/۳۶۱	تنگ سروک بهمی

منبع: یافته های تحقیق ۱۳۹۵

شکل شماره ۲: اولویت‌های جاذبه‌های گردشگری استان کهگیلویه و بویراحمد. ترسیم: نگارندگان، ۱۳۹۵

نتایج اجرای مدل نشان داد که بر اساس معیارها و محاسبات انجام‌شده آبشار یاسوج، در چند کیلومتری شهر یاسوج نزدیک ترین آبشار مرکز استان با نام آبشار یاسوج در تنگه‌ای به همین نام قرار گرفته است که از جمله جاذبه‌های توریستی استان در فصل بهار و تابستان است، با امتیاز (۰/۵۳۰) رتبه یک، دریاچه کوه گل در شمال شهرستان بویراحمد و در شمال شرقی شهر توریستی سی سخت در دهانه انبری گردنه مشهور بیژن و تپه‌های کوه گل واقع شده است با امتیاز (۰/۵۲۷) رتبه دوم، چشمه میشی در ۵ کیلومتری شمال غربی سی سخت قرار دارد و از موقعیت مناسبی برای ایجاد تفرجگاه برخوردار است با امتیاز (۰/۴۷۸)، پارک منطقه حفاظت‌شده دنا با امتیاز (۰/۴۶۵)، رتبه‌های سوم و چهارم و پارک جنگلی یاسوج، چشمه بلقیس آبشار کمر دوغ، روستای کریک، گردنه شلال دان و تنگ سروک به ترتیب با امتیاز (۰/۴۶۰)، (۰/۴۳۵)، (۰/۴۱۵)، (۰/۳۷۰)، (۰/۳۶۸) و (۰/۳۶۱) در اولویت‌های بعدی قرار گرفتند. در شکل‌های شماره ۳ و ۴ تصاویر اولویت‌های جاذبه‌های گردشگری استان را نشان می‌دهد.

شکل ۳: جاذبه‌های گردشگری در اولویت در استان کهگیلویه و بویراحمد

شکل ۴: جاذبه‌های گردشگری در اولویت در استان کهگیلویه و بویر احمد

۶- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

هدف این پژوهش به کارگیری تکنیک‌های تصمیم‌گیری چند معیار، ترکیب روش‌های یکپارچه فرآیند تحلیل شبکه‌ای و تاپسیس‌فازی برای ارزیابی و اولویت‌بندی جاذبه‌های گردشگری استان کهگیلویه و بویراحمد بوده است. اولویت‌بندی جاذبه‌های گردشگری باید بر اساس شاخص‌های ذکر شده، شرایط درونی و بیرونی جاذبه‌ها تدوین گردد. برای این منظور شناخت وضعیت موجود و جایگاه فعلی هر جاذبه برای اولویت‌بندی برای توسعه با استفاده از الگوهای مناسب سنجش و ارزیابی نقش اساسی دارد، توجه به مدل‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره به منظور هم‌پوشانی ابعاد و شاخص‌های مختلف و وزن دهی به شاخص‌ها از طریق نظرات کارشناسان اهمیت بالایی یافته است. بر این اساس یکی از روش‌ها و تکنیک‌های ارزیابی و اولویت‌بندی که در آثار جهانی نیز مورد تأکید است، روش ارزیابی چند متغیره است. به دلیل این که امروزه مدل‌های تصمیم‌گیری متعارف برای تبیین مسئله‌هایی مانند اولویت‌بندی و سطح‌بندی جاذبه‌ها که مسئله‌ای چند بعدی است، چندان کارایی ندارد، از این رو از مدل‌های تصمیم‌گیری چند معیارهای استفاده شد که امکان ورود هم‌زمان چندین تصمیم‌گیرنده را با معیارها و اهداف و گزینه‌های گوناگون فراهم می‌آورند. بنابراین در پژوهش حاضر، مدل تاپسیس‌فازی با اهداف، معیارها و گزینه‌های متفاوت برای اولویت‌بندی جاذبه‌های گردشگری استان کهگیلویه و بویراحمد مورد استفاده قرار گرفت. در ادامه از نظر کارشناسان برای تعیین ارزش و اهمیت معیارها استفاده شد و در نهایت وزن‌های به‌دست‌آمده از طریق روش مقایسه زوجی با هم ترکیب شدند و وزن نهایی شاخص‌ها از طریق روش تحلیل سلسله‌مراتبی F-AHP محاسبه گردید.

نتایج اجرای مدل نشان داد که بر اساس معیارها و محاسبات انجام‌شده به ترتیب آبشار یاسوج، با امتیاز (۰/۵۳۰) رتبه یک، دریاچه کوه گل با امتیاز (۰/۵۲۷) رتبه دوم، چشمه میشی با امتیاز (۰/۴۷۸)، پارک منطقه حفاظت‌شده دنا با امتیاز (۰/۴۶۵)، رتبه‌های سوم و چهارم و پارک جنگلی یاسوج، چشمه بلیس آبشار کمر دوغ، روستای کریک، گردنه شلال دان و تنگ سروک به ترتیب با امتیاز (۰/۴۶۰)، (۰/۴۳۵)، (۰/۴۱۵)، (۰/۳۷۰)، (۰/۳۶۸) و (۰/۳۶۱) در اولویت‌های بعدی قرار گرفتند.

استان کهگیلویه و بویراحمد برای توسعه گردشگری، پتانسیل بالایی دارد. همچنین این استان از تنوع اقلیمی برخوردار است. این تنوع اقلیمی باعث گردیده است تا استان در تمام سال توان جذب گردشگر را داشته باشد. با توجه به موقعیت استان قرار گرفتن در کنار شهرهای بزرگ چون شیراز و اصفهان، همچنین موقعیت استان در حاشیه نواحی گرم جنوب کشور مثل استان‌های بوشهر و خوزستان، این استان می‌تواند به عنوان یک قطب مهم گردشگری، در جنوب کشور مطرح گردد. این امر نیازمند برنامه‌ریزی و سرمایه‌گذاری دولت در زمینه ایجاد شبکه ارتباطی مناسب (عامل اصلی ناشناخته ماندن استان به عنوان یک منطقه مستعد گردشگری و در انزوا قرار گرفتن آن، نبود اتصالات مناسب و شبکه دسترسی است) و رفع کمبودها و معرفی استان به عنوان یک ناحیه مهم توریستی می‌باشد. قرار گرفتن استان در حاشیه سرزمین‌های گرم جنوب کشور، این استان را در موقعیت ممتازی قرار داده است و به خاطر این موقعیت برای جذب گردشگر توان بالایی دارد.

نتایج حاصل از مطالعات میدانی در سطح جاذبه‌های گردشگری منطقه مورد مطالعه نشان دادند که مدل تاپسیس‌فازی به‌عنوان روشی کارآمد از تکنیک‌های تصمیم‌گیری چند شاخصه، توانسته به‌خوبی جاذبه‌ها را در منطقه مطالعاتی تبیین و اولویت‌بندی کند، به‌طوری‌که یافته‌های حاصل از مطالعات میدانی به‌خوبی با واقعیت‌های موجود منطبق هستند.

نتایج تحقیق حاضر با تحقیقات حیدری (۱۳۹۲)، قنبری و همکاران (۱۳۹۱)، سلطانی و شاهنوشی (۱۳۹۱)، شمعی موسی‌وند (۱۳۹۰) و همچنین با تحقیقات کوماریو و همکاران (۲۰۱۰) همخوانی دارد.

۷- پیشنهادها

- در جهت بهبود و کیفیت نقاط و جاذبه‌های گردشگری موارد زیر پیشنهاد می‌گردد:
- حفظ منابع موجود انسانی و طبیعی گردشگری؛
  - بهبود ارائه خدمات بین‌راهی مناسب و نظارت بر آن‌ها؛
  - تهیه طرح ویژه برای شهرستان‌های بویراحمد و دنا با تأکید بر ظرفیت‌های بالقوه طبیعی
  - توسعه کمی و کیفی اماکن و تأسیسات برای افزایش رفاه گردشگران؛
  - شناساندن جاذبه‌های استان از طریق رسانه‌ها، روزنامه، مجلات و غیره؛
  - استفاده از درآمدهای گردشگری منطقه جهت بهسازی و حفاظت جاذبه‌های طبیعی استان؛
  - ایجاد تنوع در فضاها و اماکن طبیعی و ورزشی منطقه برای جذب گردشگران؛
  - افزایش سطح پژوهش‌ها و تحقیقات در حوزه گردشگری و طبیعت‌گردی؛
  - مناسب کردن زیرساخت‌های حمل و نقل، جاده‌ها، پل‌ها جهت حضور گردشگران؛

منابع و مآخذ:

- ۱- اکبریان رونیزی، س، بدری، س ع. ۱۳۹۴. تحلیل درک ذی‌نفعان از آثار و پیامدهای توسعه گردشگری در نواحی روستایی نمونه موردی: منطقه لواسانات، فصلنامه جغرافیا و توسعه، ۱۳ (۳۸): ۶۲-۴۷.
- ۲- الوانی، س م، پیروز بخت، م، ۱۳۸۵، فرآیند مدیریت جهانگردی، دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- ۳- پاپلی یزدی، م، سقایی، م. ۱۳۸۵. گردشگری ماهیت و مفاهیم، انتشارات سمت.
- ۴- پور طاهری، م. ۱۳۸۹. کاربرد روش‌های تصمیم‌گیری چند شاخصه در جغرافیا، چاپ اول، انتشارات سمت، تهران، صفحه ۱۱۴.
- ۵- پور طاهری، م، سجاسی قیداری، ح، صادق لو، ط. ۱۳۸۹. سنجش و اولویت‌بندی پایداری اجتماعی در مناطق روستایی با استفاده از تکنیک رتبه‌بندی تاپسیس‌فازی (Fuzzy Topsis) (مطالعه موردی: روستاهای شهرستان خداآباده)، پژوهش‌های روستایی دانشگاه تهران، ۱(۱): ۳۱-۱.
- ۶- حیدری پور، ا. ۱۳۹۲. سطح‌بندی مناطق نمونه گردشگری با بهره‌گیری از روش AHP (مطالعه موردی: مناطق نمونه گردشگری باغ بهادران، زرین‌شهر و تالاب گاوخونی استان اصفهان) فصلنامه نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، ۵(۳): ۱۱۷-۱۰۵.
- ۷- داس ویل، ر. ۱۳۷۹، مدیریت جهانگردی، ترجمه دکتر محمد اعرابی و داود ایزدی، تهران دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- ۸- زارعی، ع، زرگر، س م، نظری، م. ۱۳۸۸. «رضایت گردشگران گامی به‌سوی رضایت گردشگری استان سمنان» دانشگاه سمنان، مجموعه مقالات همایش ملی صنعت گردشگری، توسعه پایدار و اشتغال‌زایی، ص ۱۰۵-۱۱۶.
- ۹- رضوانی، م. ۱۳۸۷، توسعه گردشگری روستایی با رویکرد گردشگری پایدار، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
- ۱۰- زنگی‌آبادی، ع، محمدی، ج. زیرک باش، د. ۱۳۸۵. تحلیل بازار گردشگری داخلی شهر اصفهان، جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، ۴ (۸): ۱۵۸-۱۳۱.
- ۱۱- سلطانی، س، شاهنوشی، ن. ۱۳۹۱. اولویت‌بندی جاذبه‌های گردشگری عمده شهرستان مشهد از منظر گردشگران داخلی، دو فصلنامه مطالعات گردشگری، دوره اول، سال اول، شماره اول، صص ۱۷-۵.
- ۱۲- شماعی، ع. موسی‌وند، ج. ۱۳۹۰. سطح‌بندی شهرستان‌های استان اصفهان از لحاظ زیرساخت‌های گردشگری با استفاده از مدل تاپسیس و تحلیل سلسله‌مراتبی، مجله مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، ۳(۱۰): ۴۰-۲۳.
- ۱۳- شمسی‌پور، ع، رضوانی، م، حسین پور، س. ۱۳۹۲. ارزیابی و تحلیل توان اکولوژیک در جهت توسعه گردشگری با استفاده از فرآیند تحلیل شبکه‌ای (ANP) مطالعه موردی ناحیه غرب فارس، مجله برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، دوره ۲، شماره ۴، صص ۲۰۱-۱۸۱.
- ۱۴- فرجی س، ح، رضا علی، م. ۱۳۸۸. مقایسه مدل‌های گسسته و پیوسته مکانی (مطالعه موردی: مکان‌یابی محل واحدهای تولید روستایی بخش طرقله)، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۴۲ (۶۷): ۸۳-۶۹.

- ۱۵- قالیباف، م، شعبانی فرد، م. ۱۳۹۰. ارزیابی اولویت‌بندی جاذبه‌های گردشگری برای توسعه گردشگری شهری بر اساس مدل‌های تصمیم‌گیری چند متغیره مورد شهر سنج، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، سال ۲۶، شماره دوم، شماره پیاپی ۱۰۱، صص ۱۷۱۶۸-۱۷۱۴۲.
- ۱۶- قنبری، ی، کماسی، ح، جمینی، د، آریان پور، آ. ۱۳۹۱. شناسایی و اولویت‌بندی جاذبه‌های گردشگری شهرستان روانسر بر اساس پتانسیل جذب گردشگر، فصلنامه جغرافیا و پایداری محیط، شماره ۳، صص ۶۵-۸۶.
- ۱۷- کلانتری، م، ملک، م. ۱۳۹۳. تحلیل فضایی و سطح‌بندی جاذبه‌های گردشگری و زیرساخت ارتباطی و شبکه‌ی راه در مناطق کویری ایران (مورد مطالعه: شهرستان خور و بیابانک)، مطالعات جغرافیایی مناطق خشک سال پنجم، شماره ۱۷، صص ۷۰-۵۳.
- ۱۸- محلاتی، ص. ۱۳۸۰. درآمدی بر جهانگردی، نشر دانشگاه شهید بهشتی، صص ۱۵-۲۰.
- ۱۹- مخدوم فرخنده، م، ۱۳۷۹. آمایش سرزمین حوزه‌های جنگلی ارسباران، نشریه محیط شناسی، دوره دوم، شماره ۲۶، صص ۳۴-۲۵.
- ۲۰- معصومی، ا، س.ح. ۱۳۸۷. اصول و مبانی برنامه‌ریزی منطقه‌ای، انتشارات پیام نور، چاپ چهارم، تهران، صفحه ۱۸.
- ۲۱- نوری، ا، اسدی، ب، رضازاده، ا. ۱۳۸۶. ارزیابی کیفیت آموزش با تکنیک MCDM فازی، فصلنامه دانش مدیریت، ۲۰ (۷۸): ۱۶۰-۱۴۰.
- 22- Badita, A, 2013, Assessment Of Tourism Supply, Demand and Market Trends in Craiova City, Romania, Journal Of Tourism, Issue 14
- 23- Bălan, M. Burghelea, C. 2015. Rural tourism and its implication in the development of the Fundata village, Procedia - Social and Behavioral Sciences, 188(0): 276-281.
- 24- Ching-Liang Ch. 1996. Framework of a Fuzzy Quality Function Deployment System, International Journal of Production Research, 34(2).
- 25- Clark, T. N. 2004. The city as an entertainment machine. Oxford, UK: Elsevier Reisinger.
- 26- Dwyer L., Edwards D., Mistilis N., Roman C., and Scott N. (2009): Destination and enterprise management for a tourism future". Tourism Management, Vol. 30, No. 2, pp. 63-74.
- 27- Florida, R. 2002. The rise of the creative class. New York, NY: Basic Books.
- 28- framework. Unpublished Doctoral Dissertation. Texas A&M University.
- 29- Friedel M. and Chewings V. 2008. Refining regional - development strategies - using a systems approach. Central Australian Tourism Futures Stage 2. working paper 29. Desert knowledge crc. Alice Springs
- 30- Ghaderi, Z. and Henderson, J.C. 2012. Sustainable rural tourism in Iran: A perspective from Hawraman Village, Tourism Management Perspectives, 2(3): 47-54.

- 31- Hamira Zamani-Farahani, Ghazali Musa ,(2012), The relationship between Islamic religiosity and residents' perceptions of socio-cultural impacts of tourism in Iran: Case studies of Sare'in and Masooleh, tourism management journal, vol 33, pp 802-814.
- 32- Hwang, C.L. 1999. Fuzzy Multiple Decision Making, New York: Springer-Verlog.
- 33- Hwang, J, Lee, S. 2015. The effect of the rural tourism policy on non-farm income in South Korea, Tourism Management, 46(0): 501-513.
- 34- Kumari, S., Behera, M. D. and Tewari, H. R. 2010. Identification of potential ecotourism sites in West District, Sikkim using geospatial tools. Journal of Tropical Ecology, 51 (1): 75-85.
- 35- Meliou, Elina & Maroudas, Leonidas, (2010), Understanding Tourism Development: A Representational Approach, *Tourismos, An International Multidisciplinary Journal Of Tourism*, Volume 5, Number 2, pp 115-127
- 36- Milenkovska, Violeta, (2011), Contemporary tendencies in the Tourism Operation, *UTMS Journal of Economics*, 2 (1):pp 37-50
- 37- Phillips, M.R. and House, C. (2009). An evaluation of priorities for beach tourism: Case studies from South Wales, UK. *Tourism Management* (30): 176-183.
- 38- Rosentraub M. S., and Joo M. (2009): Tourism and economic development: Which investments produce gains for regions? *Tourism Management*, Vol. 30, No. 2, pp. 759-770.
- 39- Sun, Ch.Ch. and Lin, G.T.L., 2008, Application of Fuzzy TOPSIS for Estimating the Tourism Research, 29 (2): 422-438.
- 40- Suh, Yong Kun., & Gartner, William C. (2009). Preferences and trip expenditures- a conjoint analysis of visitors to Seoul, Korea. *Tourism Management*, 25, 127-137.
- 41- Sundary, Made Siti, (2015), The Influence of safety, promotion and trust towards image, satisfaction and loyalty,(the study og domestic tourist at samosir regency north Sumatra province), *universal journal of management and social sciences*, volume 5, number 2, February, 2015.
- 42- Swarbrooker, j .(1988), *sustainable Tourism management* : newyork, cobl.
- 43- Tsai, Wen-Hsien, et al., (2010), An integrated approach for selecting corporate social. Responsibility programs and costs evaluation in the international tourist hotel, *International Journal of Hospitality Management*. Vol 29, PP 38-39.
- 44- UNWTO (2016), *World Tourism Organization, Annual Report* .